

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מסופר על מלחמת ישראל עם בני עמון, ועל הארץ שכבשו ישראל מסיחון שהוא כבש מעמון, וזה מענין הפרשה שמסופר על בני עמון שישראל לא נלחמו אתם, אך נלחמו עם סיחון וכבשו ממנו את הארץ, שכבש מעמון.

תוכן ההפטר

יפתח הגלעדי היה גבור חיל והוא בן אשה זונה ואביו היה גלעד אך לאשת גלעד היו עוד בנים, וכאשר גדלו, גרשו את יפתח בטענה שהוא בן לאשה אחרת. יפתח ברח מאחיו והלך לארץ טוב, התלקטו סביבו אנשים והוא היה להם לראש.

וכאשר פרצה מלחמה בין בני עמון לישראל, הלכו זקני גלעד לארץ טוב וביקשו מיפתח שיבוא אתם להלחם עם בני עמון ויהיה להם לראש ולקצין. יפתח הוכיחם על שבתחילה לא מיחו באחים, שנישלו אותו מנחלת אביו, ואילו עתה שצר להם באו אליו.

אמרו לו זקני גלעד בשביל זה באנו אליך אנחנו בעצמנו, ולא שלחנו שליח, כי התחרטנו על מה שעשינו לך, ועתה באנו לרצותך, אמר להם יפתח אני מבקש שמעתה תמנו אותי לראש ולקצין, כי אחרי המלחמה אין צורך במינוי שלכם, כי אם אנצח את בני עמון, ברור שאהיה לראש.

זקני גלעד הסכימו לדרישתו ומינו אותו מיד למלך עליהם, אחרי כן שלח יפתח מלאכי שלום למלך בני עמון, וביקש לדעת על מה נלחם אתו, אמר לו מלך בני עמון, שיחזיר את הערים שלקחו ישראל ממנו בעלותם ממצרים וירד מעליו.

אמר לו יפתח, שישראל לא לקחו מעמון מאומה, כי ה' צוה שלא להלחם אתם, אך סיחון הוא שכבש מעמון וישראל כבשו מסיחון, והערים האלו היו ביד ישראל יותר משלש מאות

שנה, ואפילו בלק לא ניסה להלחם עם ישראל להחזיר את הערים, כי הוא ידע היטב שישאל לא לקחו ממנו ישירות.

מלך עמון לא שעה לדברי יפתח, ואז שרתה על יפתח גבורה מה' יתברך והוא החליט להעביר את המלחמה לארץ בני עמון, יפתח נדר לה' שאם ישוב בשלום מהמלחמה הרי מי שיצא לקראתו יעלהו עולה לה'. תפילתו נתקבלה וה' מסר את בני עמון בידו וכבש מהם עוד עשרים עיר.

שופטים פרק י"א, א' - ל"ג.

א. וַיִּפְתַּח הַגִּלְעָדִי [א] הָיָה גִבּוֹר חָיִל וְהוּא בֶן-אִשָּׁה זֹנָה בן פילגש

ומכיון שיחדה לו היה ברור לכולם שִׁיּוֹלָד גִּלְעָד אֶת-יִפְתָּח שיפתח הוא הבן של גלעד

(מלבי"ם): ב אחרי כל זה נאמר וַתֵּלֶד אִשָּׁת-גִּלְעָד הנשואה אליו בחופה ובקידושין לְ

בָּנִים וַיַּגְדְּלוּ בְנֵי הָאִשָּׁה וַיַּגְדְּשׁוּ בַחֲזָקָה אֶת-יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ

עיונים והארות

את יפתח ואחר כך בעת צרתם פנו אליו לעזרה והכניעו עצמם לפניו, כך ראוי להם לעשות עכשיו, להכניע לבם לפני השם יתברך, ואז יושיע אותם מידי אויביהם.

ועוד למדנו מוסר השכל, כשם שיפתח העביר על מדותיו, כי אף על פי שגירשוהו בא לסייע להם בזמן מצוקתם, כך הקדוש ברוך הוא נהג עם ישראל, שאף על פי שעזבוהו, כאשר התפללו ובקשו רחמים עזר להם בעת צרתם, וכך נאמר (שבת קנא): "כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים", ובמסכת יומא (כג) נאמר: "כל המועביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו", וזכותו של יחיד יכולה להכריע עצמו וכל העולם לכן זכות.

א. נאמר (שופטים י פסוקים יג-טז): "ואתם עזבתם אותי, ותעבדו אלהים אחרים, לכן לא אוסיף להושיע אתכם; לכו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם בם, המה יושיעו לכם בעת צרתכם; ויאמרו בני ישראל אל ה' חטאנו עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך, אך הצילנו נא היום הזה; ויסירו את אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את ה', ותקצר נפשו בעמל ישראל" (לא חפץ לראות עוד בסבלם - בצרתם). ובפסוק יח נאמר: "ויאמרו העם שרי גלעד איש אל רעהו. מי האיש אשר יחל (יתחיל) להלחם בבני עמון - יהיה לראש לכל יושבי גלעד". באותה שעה הזמין להם הקדוש ברוך הוא את יפתח, ללמדם לקח, כי כשם שגרשו

לֹא תִנָּחַל בְּבֵית אֲבִינוּ כִּי בֶן אִשָּׁה אַחֶרֶת פִּילַגֵּשׁ אֶתָּה וְהִיָּה זֶה שְׂלֵא
 כְּדִין כִּי בֶן פִּילַגֵּשׁ יוֹרֵשׁ נִחְלָה עִם יִתְרֵי הַבְּנִים (מלבי"ם): ^ג וַיְבָרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אָחִיו כִּי רָצוּ
 לְהוֹרֵגוֹ (מלבי"ם) וַיָּשֶׁב בְּאַרְצָן טוֹב אִישׁ שֵׁשׁ מֵ"שׁוּב" (רד"ק), וי"מ לְמִקּוֹם שִׁפְטוֹר מִן הַמַּעֲשֵׁרוֹת
 (יְדִישְׁלִמִי שְׁבֻעוֹת) [ב] וַיִּתֵּן לָקְטוֹ מִכְמָה מִקּוֹמוֹת נֹאסְפוֹ וְנִתְלַקְטוּ אֶל-יִפְתָּח בָּנֵי אֲנָשִׁים
 רִיקִים שְׂאִין בָּהֶם מַעֲלוֹת טוֹבוֹת [ג] וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ לְכָל מִקּוֹם שִׁיִּצֵּא יֵצֵאוּ עִמּוֹ (מַצֻּדוֹת): ^ד וַיְהִי
 מִיָּמִים מִסּוּף יָמִים רַבִּים אַחֵר שְׂגוֹרֵשׁ יִפְתָּח (מ"ד) וַיִּלְחֲמוּ בְנֵי-עַמּוֹן עִם-יִשְׂרָאֵל:
^ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר-נִלְחֲמוּ בְנֵי-עַמּוֹן עִם-יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד
 לְקַחַת אֶת-יִפְתָּח לְהַשִּׁיבוֹ אֶל גִּלְעָד (מ"ד) מֵאַרְצָן טוֹב וְלֹא מִצַּד הַיּוֹשֵׁד אֵלֶּא מִפְּנֵי שְׂאִין
 לָהֶם מִי שִׁילָחָם לָהֶם (מלבי"ם): ^ו וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לָכָה וְהַיִּיתָה לָּנוּ לְקַצֵּין לְשׁוֹר
 וְלִמְנַהִיג וְנִלְחֲמָה בְּבְנֵי עַמּוֹן: ^ז וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא
 אַתֶּם שִׁנְאַתֶּם אוֹתִי וַתִּנְרָשׁוּנִי עֲזַרְתֶּם לְאֹחִי לְגַרֵּשׁ אוֹתִי מִבֵּית אָבִי
 וּמִדָּוֶעַ בָּאתֶם אֵלַי רַק עָתָה וְלֹא מִקּוֹדֶם, רַק כַּאֲשֶׁר צָר לָכֶם (מ"ד):

עיונים והארות

שְׂמָא יבֵּא לְהַתְּגָרוֹת וּלְחִלּוֹק עִם זִקְנֵי הָעִיר
 וְאֹחִיו לִכְן בִּרְח לַח"ל שֶׁשֶּׁם אִינוֹ חַיִּיב לַעֲלוֹת
 לְרֹגֶל כַּמ"ש הַתּוֹס' רִישׁ פִּסְחִים וּפְטוֹר
 מִמַּעֲשֵׁרוֹת וְבֹא וְרֹאה כַּמָּה זְרִיז וְנִשְׁכַּר וְבוֹרַח
 מִהַמְּחַלְקֶת (חֻמוֹת אֲנָךְ).

ג. בַּמַּצֻּדָּה צִיּוֹן (שׁוּפְטִים ט, ד) כ' רִיקִים - רִיקָנִים
 מִכָּל מַעֲלָה וְעִי"ש בִּרְד"ק.

ב. וַיְבָרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אָחִיו וַיָּשֶׁב בְּאַרְצָן טוֹב -
 אִמְרוּ בִירוּשָׁלַיִם דְּשִׁבְעִית אֶרֶץ טוֹב שִׁפְטוֹרָה
 מִן הַמַּעֲשֵׁרוֹת וְהוּא קֶשֶׁה מִכְמָה צַדִּיק וְאִפְשָׁר
 לֹאמַר כִּי יִפְתָּח גְּבוּר חֵיל וְעִם כָּל זֶה הַשְּׁפִיל
 עֲצָמוֹ וְלֹא עָשָׂה שׁוֹם מִחֻלּוֹקֶת וְלֹא בִלְבוּל וְנִדְחָה
 מִפְּנֵי הַשְּׁעָה וְבִרְח מִפְּנֵי אָחִיו. וְאִם הִיָּה הוֹלֵךְ
 לְאִיזוֹ עִיר מֵא"י הִיָּה מִחוּיִב לַעֲלוֹת לְרֹגֶל
 וּלְאֹכֹל מַעֲשֵׁר שְׁנֵי בִירוּשָׁלַיִם. וּמִדִּי הָעֲלוֹתוֹ חֵשׁ

ח וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל-יִפְתָּח אֲמַת כְּדַבְרִיד (מלבי"ם) לָכֵן עָתָה שְׁבִנוּ

[ד] אֵלֶיךָ בגלל שהתחרטנו על מה שעשינו לך, לכן באנו בעצמנו להחזירך, ולא שלחנו שליח וְהָלַכְתָּ

וכאשר תלך עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בְּבָנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָנוּ לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂרָאֵל

גִלְעָד כדן המנצח במלחמה (מלבי"ם): ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל-זִקְנֵי גִלְעָד אם אתם

עיונים והארות

יושבים כאן (בצרה ובדאגה) ועבירה כאן! אמר להם: מה ראיתם? אמרו לו: ראינו אדם פלוני מסיח עם גרושתו, ולא עוד אלא שנתן לה מעות. שלח אחריהם והביאום אצל הציבור. אמר לו: מה היא לך? – גרושתי היא. מפני מה נתת לה מעות! אמר לו: רבי, ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים. באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר: רבון כל העולמים! ומה זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים. אתה, שכתוב בך "חנן ורחום", ואנו בני ידידך, בני אברהם יצחק ויעקב, ומזונתינו עליך, על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרווה העולם.

ואומר על זה ה"מעים לועז": וזהו שאמר ליפתח, אדרבה, עתה שתנהג בנו מדת רחמים תוכל להתפלל לה'. ולכן נאמר (בפסוק יא): "וידבר יפתח את כל דבריו לפני ה' במצפה" שירחם עליהם, וזהו שאמר ישעיה (נח, ז-ט): "הלוא פרוס לרעב לחמך, ועניים מרודים תביא בית, כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם; אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח, והלך לפניך צדקך, כבוד ה' יאספך; אז תקרא וה' יענה תשועה ויאמר הנני..." (עיין "מעם לועז" שהביא פירושים נוספים).

ד. יש מבארים הדברים על פי הידוע, שיש שני סוגי צדיקים. יש צדיק שהוא טוב בטבעו, ויש צדיק שמתטבעו אינו טוב, אבל הוא מעביר על מזותיו וכובש את יצרו, ובודאי מעלתו של הצדיק הזה גדולה יותר, ככתוב (אבות פרק ה, כג): "לפום צערא אגרא" – השכר נקבע לפי גודל הצער. והוא מטבע הדברים, שהאב מוריש לבניו את טבעו, ואם הוא טוב גם בניו טובים, וכן להיפך. והנה יפתח היה בן אשה זונה, ולכן גירשוהו, שהיו חושבים אותו למושחת המדות, אבל כשראו שהתרחק מהמחלוקת והלך בארץ טוב וכבש את יצרו, הרי "לפום צערא אגרא", וזהו שאמרו לו: "לכן עתה שבנו אליך", מפני שלפני כן היית רע, ואחרי כן כבשת יצרך הרי מעלתך גדולה.

ויש מבארים הדברים על פי המעשה המובא (ויקרא רבה לד, ועיין גם בילקוט שבע"ז, נא): בימיו של רבי תנחומא היו צריכים ישראל לגשמים. באו אצלו ואמרו לו: רבי, גזור תענית. גזר תענית יום ראשון, יום שני, יום שלישי – ולא ירדו גשמים. נכנס ודרש לפניהם: בני, התמלאו רחמים אלו על אלו והקדוש ברוך הוא מתמלא רחמים עליכם, עד שהם מחלקים צדקה לענייהם ראו אדם מסיח עם גרושתו, ולא עוד אלא שנתן לה מעות. באו אצל רבי תנחומא ואמרו לו: רבי, אנו

מתחרטים ונכנעים לי באמת, תשימו אותי עוד קודם המלחמה לראש ולקצין, כי **אם-משיבים אתם אותי** לארץ גלעד כדי **להלחם בבני עמון ונתן יהוה אותם לפני אז אנכי מעצמי אהיה לכם לראש** מצד הדין (מ"ד): **ויאמרו זקני-גלעד אל-יפתח יהוה יהיה שמע** והוא יהיה לעד **בינותינו אם-לא כדברך בן נעשה** שתהיה מלך ומושל מיד (מ"ד): **ויילך יפתח עם-זקני גלעד וישימו העם אותו מיד עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח את-כל-דבריו** [ה] דברי תפילתו ותחנוניו (מ"ד) **לפני יהוה במצפה** למקום שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב ציבור (רש"י) [ו]: **וישלח יפתח מלאכים אל-מלך בני-עמון לאמר מה-לי עליך ולך עלי, ומה הסיבה לאיבה והשנאה אשר בינינו** (מ"ד) **כי-באת אלי להלחם בארצי:** **ויאמר מלך בני-עמון אל-מלאכי יפתח כי-לקח ישראל את-ארצי בעלותו במצרים ועד-היבק ועד-הירדן**

עיונים והארות

ה. ורש"י כתב את כל דבריו - התנאי שביניהם.
ו. **במקום** שהיה שם ביתו, כמו שאמר (להלן פס' לד) **ויבא יפתח המצפה אל ביתו**. ומה שאמר "לפני ה'", כמה שאמר (לעיל פס' י) ה' יהיה שומע בינותינו, או לפי שהשכינה שורה בישראל במקום שיתקבצו (סנהדרין לט.), או הטעם כמו

שפירשתי בספר יהושע (יא, ג) כי היא המצפה שנודעו המלכים להלחם עם יהושע, ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג בישראל להקבץ שם, והיה שם מזבח ותפילה. ולאותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני ה' במצפה (רד"ק).

וַעֲתָה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם הִשָּׁב לִי אֵת כָּל אֲרָצִי אֵלַי בְּלִי מְרִיבָה וּמִלְחָמָה (מ"ד):
 וַיֹּסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכָיו (ת"י) שְׁלִיחִים (ת"י) אֶל-מֶלֶךְ בְּנֵי
 עַמּוֹן: טו וַיֹּאמֶר לוֹ ע"י הַשְּׁלִיחִים כֹּה אָמַר יִפְתָּח וְלֹא-לָקַח יִשְׂרָאֵל
 אֶת-אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת-אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן מִיָּדָם, כִּי בָעַת שְׁלָקְחָה יִשְׂרָאֵל לֹא הִיטָה
 עוֹד אֲרָצָם (רד"ק): טז כִּי בַעֲלוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר
 עַד-יָם-סוּף בְּדֶרֹמָה שֶׁל אֶרֶץ אֲדוֹם (רש"י) וַיָּבֹא קִדְשָׁה: יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל
 מַלְאָכָיו | אֶל-מֶלֶךְ אֲדוֹם | לֵאמֹר אֶעֱבְרָה-נָּא בְּאַרְצְךָ לְבֹא אֶל
 אֶרֶץ כְּנָעַן וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֲדוֹם וְגַם אֶל-מֶלֶךְ מוֹאָב שֶׁאֲרָצוֹ הִיטָה בְּמִזְרָחָה

עיונים והארות

ויירש ישראל את כל ארץ האמורי דעמון ומואב
 טיהרו בסיחון ונקראת ארץ האמורי ויירש ישראל
 את כל ארץ האמורי יושב הארץ ההיא דייקא
 דדוקא הארץ ההיא דהיתה ברשות סיחון ונקראת
 ארץ האמורי ולא ארץ עמון ומואב.

ובי תימא אי אמרת דגוים לאו בני כבוש נינהו
 איך טהרו בסיחון לזה אמר ועתה ה' אלהי
 ישראל הוריש את האמורי מפני עמו ישראל
 דהוא אמר ליתי סיחון וכו' ובכהאי גונא סיחון
 קנה ונקראת ארץ בני האמורי לפי שהיתה
 לקיחה ע"פ ה'. ועתה הטוב טוב אתה מבלק
 וכו' רמז לו שבלק הבין טעם זה ומשום הכי
 לא נלחם וכה היו דבריו עם בלעם כמו
 שפירשנו בעניותנו פ' וירא בלק (צוארי שלל אות
 ב' כט).

ז. אמר יפתח לא לקח ישראל את ארץ מואב
 ואת ארץ בני עמון - אפשר במ"ש בסנהדרין
 (דף נ"ט ע"א) דגוים לאו בני כבוש נינהו והק' הרב
 מהרי"ך מדאמינן בגיטין (דף ל"ח ע"א) עמון
 ומואב טיהרו בסיחון ותי' דשאני עמון ומואב
 שלקח סיחון שכך גזר ה' כמ"ש בחולין (דף ס'
 ע"ב) דאמר ה' ליתי סיחון וכו'. ואפ' שזה טעם
 מלך בני עמון שהיה שואל דמכיון דארצם נחלת
 ה' וציווה לישראל שלא ליקח ארצם א"כ איך
 הותר להם ליקח ארצם שהיתה ביד סיחון הלא
 לא קנה סיחון דגוים לאו בני כבוש נינהו וגזל
 היא בידו וארעא בחזקת מריה קימא וקאי באל
 תצור (דברים פ"ט).

והשיבו יפתח דשאני הכא שכך רצה הקדוש
 ברוך הוא ואמר ליתי סיחון וכו' וז"ש

של אדום ובדרומה של ארץ ישראל (רש"י) שָׁלַח וְלֹא אָבָה לֹא רצה (מ"צ) וַיָּשָׁב יִשְׂרָאֵל
 בְּקֶדְשׁ: יח וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר ים סוף (רד"ק) מִן הַמֵּעֶרֶב לְמִזְרַח בְּמִיצַר דְּרוּמֵי שֶׁל אֲדוּם וּמוֹאָב
 וַיָּסֹב וסובב אֶת-אֶרֶץ אֲדוּם וְאֶת-אֶרֶץ מוֹאָב ואח"כ פנו לַצִּפּוֹן וַיָּבֹא
 מִמִּזְרַח-שֶׁשׁ בַּצֵּד הַמִּזְרַח לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּ בַּצֵּד דְּרוֹם שֶׁלָּהֶם בְּעֶבֶר
 אֲרֻנּוֹן לְסוֹף מִזְרַחָה שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב (רש"י) וְלֹא-בָאוּ בַּגְּבוּל מוֹאָב כִּי חָנוּ בַּעֲבֹר מִזֶּה
 כִּי אֲרֻנּוֹן גְּבוּל מוֹאָב: יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים
 אֶל-סִיחֹן מֶלֶךְ-הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֲשִׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל
 נַעֲבְרָה-נָא בָאֲרֻצֶּיךָ עַד-מְקוֹמִי אֶרֶץ כְּנַעַן, מְקוֹם אֲשֶׁר נָתַן לִי ה' (מ"ד):
 כ וְלֹא-הָאֱמֹרִי סִיחֹן אֶת-יִשְׂרָאֵל עֹבֵר בַּגְּבוּל כִּי חָשַׁב שֶׁלְּרִמּוֹתָיו בָּאוּ,
 וּלְכַבּוֹשׁ אֶת אֲרָצוֹ (מ"ד) וַיֹּאסֶף סִיחֹן אֶת-כָּל-עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בִּיהֲצֵה
 וַיִּלָּחֶם עִם-יִשְׂרָאֵל [בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא הַתְּחִיל בַּמִּלְחָמָה (מלבי"ם)]: כא וַיִּתֵּן יְהוָה
 אֱלֹהֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-סִיחֹן וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיָּבוֹם
 וַיִּירֶשׁ יִשְׂרָאֵל [ח] אֶת כָּל-אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַהִיא:

עיונים והארות

כונתו שקנאה סיחון במלחמה והיה יאוש
 ממואב ושינוי רשות וכמ"ש רז"ל עמון ומואב
 טיהרו בסיחון וזהו שאמר בתחילה לא לקח
 ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון (נחל
 שורק אות ו').

ח. ויירש ישראל את כל ארץ האמורי יושב
 הארץ ההיא - כונתו דהיה הפלא ופלא
 לכבוש סיחון וניכר ונתפרסם כי מה' היתה
 זאת. ולא עשה אלא בשביל ישראל. ויירש
 ישראל את כל ארץ האמורי יושב הארץ ההיא

כב וַיִּרְשׁוּ אֶת כָּל-גְּבוּל הָאֲמָרִי מֵאֲרֻנוֹן וְעַד-הַיַּבֶּק אֲשֶׁר כֶּבֶשׂ סִיחֹן
 בזמנו ממואב ומעמון וּמִן-הַמִּדְבָּר וְעַד-הַיַּרְדֵּן שָׁשִׁם הָיוּ רַק מִדְּבָרוֹת (רש"י):
 כג וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׂכַל הָאָרֶץ שְׁלוֹ הִיא הוֹרִישׁ אֶת-הָאֲמָרִי
 מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל שִׁירְשׁוּ הֵם וְלֹא שִׁיחֹזֵר לָךְ, וְאִי־כֹ אֵיךְ וְאַתָּה תִּירְשָׁנִי (מ"ד):
 כד מלעיג עליו ואומר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ שָׁם עָ"ז אֱלֹהֶיךָ שְׁלֹא
 הצליח להציל הארץ מיד מלך האמורי אוֹתוֹ תִּירֶשׁ וְאַתָּה כָּל-אֲשֶׁר הוֹרִישׁ גִּירֶשׁ
 [מלשון גירושין] יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפְּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירֶשׁ מִלְשׁוֹן יְרוּשָׁה (רד"ק):
 כה וְעַתָּה הַטּוֹב טוֹב אַתָּה מִכָּלֶּךָ בֶּן-צֶפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב אֲשֶׁר מֶלֶךְ
 בעת ההיא – והחריש, וכן היו אחריו מלכים רבים וכבר עבר זמן רב וישראל יושבים ומחזיקים בארץ האם אחד
 מֵהֶם הַרְּוֹב רָב עֲשֵׂה מְרִיבָה עַם-יִשְׂרָאֵל אִם-נִלְחַם נִלְחַם בָּם בַּעֲבוּר
 אֲרָצוֹ (רד"ק): כו בַּשָּׁבֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֲשֹׁבֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבַעֲרֵעוֹר
 וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל-הָעָרִים אֲשֶׁר עַל-יַדִּי אֲצֵל (רש"י) אֲרָנוֹן שְׁלֹשׁ
 מֵאוֹת שָׁנָה [ט] וּמִדּוֹעַ לֹא-הִצַּלְתָּם מִיַּד יִשְׂרָאֵל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בָּעֵת

עיונים והארות

שנות השעבוד של כושן רשעתים (שופטים, ג, ח).
 אחריי אהוד (שם, שם, ל). בתוכם שמונה עשרה
 שנה שעבוד של עגלון, (שם שם, יד) – הרי מאה
 ארבעים ושמונה שנה. דבורה ארבעים שנה
 (שופטים ה, לא) ושני שעבוד יבין מלך כנען (שם ד,
 ג) בתוכם. (הרי מאה שמונים ושמונה). אחריי, שבע

ט. כתב רש"י: משכבשו את הארץ בימי יהושע
 עד יפתח. מכאן יש ללמוד שנות השופטים
 הנזכרים עד הנה. שנינו (למדנו) בסדר עולם (פרק
 יב): יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה
 שנה, (ואין מקרא ממנו ללמוד זה), עתניאל בן קנז
 (שופטים ג, יא): ארבעים שנה – ובתוכם נכללו

הֲהִיא בַּמִּשְׁךְ הַזֶּה (רד"ק): כִּי וְאֶנְכִּי לֹא-חָטָאתִי לָךְ כִּי לֹא עָשִׂיתִי לְךָ שׁוֹם רָעָה
 (מ"ד) וְאַתָּה עָשִׂה אֵתִי רָעָה לְהַלָּחֵם בִּי וְאִין בִּינִינוּ מוֹכִיחַ (מלבי"ם) לָכֵן יִשְׁפֹּט
 יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: כח וְלֹא
 שָׁמַע מִלֶּךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל-דְּבָרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו כִּי רָעָה
 לַהֲלָחֵם בִּישְׂרָאֵל (רלב"ג), ואז: כט וְתִהְיֶה עַל-יִפְתָּח רֹחַ גְּבוּרָה וְאוֹמֵץ לֵב מֵאֵת יְהוָה (מ"ד)
 וַיַּעֲבֹר אֶת-הַגְּלֵעָד וְאֶת-מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת-מִצְפָּה גִלְעָד
 וּמִמִּצְפָּה גִלְעָד עָבַר אֶל אֶרֶץ (רד"ק) בְּנֵי עַמּוֹן לַהֲלָחֵם בָּהֶם (מ"ד): לו וַיֵּדֶר
 יִפְתָּח נָדָר לַיהוָה וַיֹּאמֶר אִם-נָתַן תִּתֵּן אֶת-בְּנֵי עַמּוֹן

עיונים והארות

יוצאת שפחה ומשקה אותו, האם היה משיאה לבן אדונו? ובכל זאת זימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן: "ויהי הוא טרם כילה לדבר והנה רבקה יוצאת..."

כלב אמר (שופטים א, יב): "ויאמר כלב, אשר יכה את קרית ספר ולכדה, ונתתי לו את עכסה בתי לאשה", אילו לכדה עבד היה נותן לו אותה לאשה? בכל זאת זימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן, שנאמר (שם, יג): "וילכדה עתניאל בן קנז, אחי כלב הקטון ממנו, ויתן לו את עכסה בתו לאשה".

שאול אמר (שמואל א, יז, כה): "והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו לאשה", אילו יצא גוי או עבד והכהו, האם היה נותן לו את בתו? וזימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן (דוד המלך) דכתיב (שם שם, מה): "ויאמר דוד אל הפלשתי, אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון,

שנים של שעבוד מדין (שופטים ו, א) וארבעים של גדעון (שם ה, כח) ושלוש של אבימלך (שם ט, כב), הרי מאתים שלושים ושמונה שנים, אחריו עשרים ושלוש של תולע בן פואה (שופטים י, ב) ועשרים ושנים שנה של יאיר (שופטים י, ג), אלא שעלתה שנה אחת לשניהם, ושמונה עשרה שנה של בני עמון (שופטים י, ח) עד שלא בא יפתח, הרי שלוש מאות שנה (עיין הרד"ק וגם מעם לועז שהביא חשבונות שונים).

י. בענין נדר יפתח – נאמר (במדרש רבה בראשית פרשה ס, סימן ג): ארבעה תבעו שלא כהוגן, לשלושה ניתן כהוגן ולאחד ניתן שלא כהוגן. ואלו הם: אליעזר עבד אברהם, כלב, שאול ויפתח:

אליעזר אמר (בראשית כד, יד): "והיה הנערה אשר אומר אליה הטי בא כדך ואשתה – ...אותה הוכחת לעבדך ליצחק...", ואם היתה

**בִּידִי: לֹא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתִּי בֵּיתִי לְקִרְאָתִי
בְּשׁוּבִי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לִי הַזֶּה** אם הוא בלתי ראוי לקרבן, אבל אם
הוא ראוי לקרבן **וְהֶעֱלִיתֵהוּ [א] עֹלָה (מ"ד): לֵב וַיַּעֲכֹר יִפְתָּח אֶל-בְּנֵי**

עיונים והארות

שנזדמנה לו בתו.

מהענין הזה של יפתח ילמדו כל הנודרים שלא
לנהוג טעות בנדרים. וכך נאמר (שופטים

יא, לה): "ויהי כראותו אותה, ויקרע את בגדיו,
ויאמר: אהה בתי... ואנכי פציתי פי אל ה' ולא
אוכל לשוב". והלא פינחס היה שם, שהיה יכול
להתיר לו נדרו, והוא אומר "לא אוכל לשוב"?
אלא פינחס אמר: אני כהן גדול בן כהן גדול, ואין
אלך אצל עם הארץ? ויפתח אמר: אני ראש
שבטי ישראל, ראש הקצינים, אשפיל עצמי אצל
הדיוט? מבין שניהם אבדה אותה עלובה מן
העולם, ושניהם נתחייבו בדמיה; פינחס –
נסתלקה ממנו רוח הקודש, יפתח מת בנשילת
אברים (נפילת אברים מגופו), בכל מקום שהיה הולך
לשם – היה אבר ניטל ממנו, והיו קוברים אותו
שם, זהו שנאמר (שופטים יב, ז): "וימות יפתח
הגלעדי, ויקבר בערי גלעד". בעיר גלעד לא
נאמר, אלא "בערי גלעד"... וכך נאמר בפינחס
(דברי הימים א ט, כ): "ופינחס בן אלעזר נגיד היה
עליהם לפני ה' עמו" – כתוב "היה" ולא עכשיו
"לפנים ה' עמו" ולא עכשיו.

יא. דעת חכמינו שונה בענין קיום הנדר, יש
אומרים שאכן קיים את נדרו ממש, ויש
האומרים שנשארה עגונה עד יום מותה (עין
מלבי"ם, רד"ק וגם ברש"י על פסוק לט). ובמדרש
תנחומא (בחוקות) נאמר: כיוון שביקש יפתח
להקריב את בתו, היתה בוכה לפניו ואמרה לו:
אבי, אבי! יצאתי לקראתך בשמחה ואתה שוחט

ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות
ישראל אשר חרפת... ויקח דוד את ראש
הפלשתי וביאו ירושלים" (שם שם, נד).

יפתח (כאן): "והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי
לקראתי בשובי בשלום... והיה לה'
והעליתיהו עולה, אילו יצא לקראתו חמור, כלב
או חתול, האם היה מעלהו עולה? וזימן לו
הקדוש ברוך הוא שלא כהוגן, שנאמר (שופטים יא,
לד): "ויבא יפתח המצפה אל בתו, והנה בתו
יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות, ורק היא
יחידה..." (לא היה לו עוד לא בן ולא בת).

שאל בעל "ענף יוסף" (עין יעקב, מסכת תענית ד):
מדוע אליעזר עבד אברהם, כלב ושאלו
ניתן להם כראוי, אף על פי ששאלו שלא כראוי,
ואילו ליפתח ניתן שלא כראוי? הטעם, כי נדרו
של יפתח היה לשם יתברך, והנודר לאביר יעקב
צריך לדקדק בדבריו, כי אינו רשאי לדבר בענין
הגבוה "והעליתיהו עולה", ואפילו אם יהיה כלב?
לזה נענש וענוהו שלא כהוגן, אבל השלושה
האחרים, אף על פי ששאלו שלא כהוגן הכל היה
בענין בשר ודם, ולכן נענו כהוגן. (עין במדרש רבה
בראשית פרשה ס, אות ג).

וראה בהגהות הרי"א חבר ז"ל (שם) דרמז בזה
לשון הכתוב (במדבר ל, ג): "אי"ש" כי ידור
נדר לה'. והוא ראשי תיבות ג' הנ"ל; אליעזר,
יפתח, שאלו. וע"ז אמר לא יחל דברו, ר"ל שה'
קיים בקשתם ונזדמן להם כהוגן. אבל לאחד
מהם: ככל היוצא מפיו עשה. והוא יפתח,

עֲמֹן לְהִלָּחֵם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: לַג־וַיִּפְּם מִעֲרוּעַר וְעַד-בּוֹאֲדַי
מִנִּית אֲשֶׁר בְּמִרְחָק הַמָּקוֹם הַהוּא הִיוּ עֹשִׂים עִיר (מ"ד) וְעַד אָבֶל מִישׁוֹר (ת"י) כְּרָמִים
מִפֶּה גְדוֹלָה מְאֹד וַיִּכְנְעוּ בְּנֵי עֲמֹן מִפְּנֵי יִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

עיונים והארות

זמרי ובתו נצוץ כזבי עי"ש שהאריך בזה.

יב. מובא בספר מעם לועז: יש מבארים הלשון "מפני" שבפסוק זה [מלשון "פנים"], על פי המעשה שהיה בשני האחים באשקלון, שהיו להם שכנים גויים ונתנו עיניהם בממונם. אמרו: כאשר יעלו השכנים לירושלים לעולי רגל, נכנס לבתיהם ונגזול את כל רכושם, מה עשה הקדוש ברוך הוא: כאשר שני האחים עלו לרגל, שלח מלאכים לביתם, וצר קלסתר (זיו פנים) פניהם כמו האחים. הגויים אמרו זה לזה, לשוא קוינו, הרי לא עלו לירושלים. וכאשר חזרו האחים מירושלים, הביאו פירות גינסר ושאר דברים טובים. שאלו אותם הגויים השכנים, מהיכן הבאתם את הפירות הללו? אמרו להם: מירושלים. אמרו להם השכנים: והלא ראינו אתכם כל הזמן בבית. וענו להם לא היינו בבית, כי עלינו לרגל כרגיל. באותה שעה אמרו השכנים: ברוך אֱלֹהֵי היהודים, שלא עזבם ולא יעזבם לעולם (עיין ילקוט שבע-יא קסא), באותה שעה הבינו הגויים, כי המלאכים שמרו להם על הבתים, וכן כאשר ישראל נלחמים ומנצחים, הקדוש ברוך הוא שולח מלאכים בדמותם, ומה שישראל לוחמים אינו, אלא לפנים, וזהו שנאמר (תהלים צא, ט): "אחלצוהו ואכבדהו". אני מצילו ונותן לו כבוד כאילו הוא המציל את עצמו. ולכן נאמר כאן: "ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל", מדמות בני ישראל וקלסתר פניו.

אותי! שמא כתוב בתורה, שיהיו ישראל מקריבים נפשות בניהם על גבי המזבח? אמר לה: בתי, כבר נדרתי. אמרה לו: הרי יעקב אבינו נדר (בראשית כח, כב): "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", ונתן לו הקדוש ברוך הוא שנים עשר בנים, שמא הקריב להקדוש ברוך הוא אחד מהם? ולא עוד, הלא חנה נדרה ואמרה (שמואל א, יא): "ותדור נדר ותאמר... אם ראה תראה בעוני אמתך... ונתתה לאמתך זרע אנשים, ונתתיו לה' כל ימי חייו" שמא הקריבה את מה להקדוש ברוך הוא? כל הדברים הללו אמרה ליפתח, ולא שמע אליה. עלה והקריבה... ורוח הקודש צווחת: נפשות הייתי מבקש שתקריב לפני? אשר לא צרתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי" (ירמיה יט, ה).

ובסדר הדורות כתב, דבת יפתח היתה אשת חם שלא פירשה מבעלה בתיבה ולכן נשחטה ע"י אביה. והוסיף שהיא נתגלגלה אח"כ בביתו של רבי חנינא בן תרדיון. ורבי חנינא בן תרדיון גלגול יפתח ולכן נשרף.

ורמ"ד וואלי (בספרו אור זרוע) כתב, שבת יפתח היא גלגולה של שרה אמנו שנגזר עליה שתשרף ע"ג המזבח מפני שנצטערה על עקידת בנה. ויפתח היה גלגול אברהם שתיקן את אשתו ע"י עולת בתו שהיתה כנגד עולתו של יצחק.

והגהיד"א בספר דבש לפי (מערכת פ' אות ז') כתב בשם ספר הליקוטים דיפתח ניצוץ